

ALEKSANDER FUDAŁA

**Uwagi o gradacjach brudnicy mniszki, *Lymantria monacha* (L.),
w latach 1794 - 1984**

W pięćdziesiąt lat po wprowadzeniu świerka w miejsce istniejących lasów mieszanych nastąpiła w latach 1794 - 1798 pierwsza poważna gradacja brudnicy mniszki w Puszczy Boreckiej, na skutek czego musiano wyciąć kilka tysięcy hektarów lasu. Druga gradacja brudnicy mniszki w latach 1806 - 1809 objęła swym zasięgiem północną część Mazur. Olbrzymia, trzecia gradacja brudnicy mniszki na Warmii i Mazurach wystąpiła w latach 1853 - 1858 na 400 000 ha powierzchni leśnej, a na 140 000 ha wycięto 184 000 000 m³ drewna. Kolejna gradacja tego szkodnika wystąpiła w latach 1897 - 1902 w Puszczy Boreckiej i Ruminckiej.

Piątą gradację w latach 1912 - 1917 w Puszczy Piskiej opisuje pisarz mazurski, autor sagi puszczańskiej „Dzieci Jerominów”, Ernest Wiechert. „Na wszystkich pniach siedziały tuziny, a nawet setki owych niepozornych stworzeń. Furkotały wokół naftowych lamp na odkrytych werandach leśniczówek, szarym pasmem zalegały brzegi jeziora, były niby plaga egipska. A potem powoli znikaly, lecz we wszystkich lasach prowincji wiedziano, że nadeszła śmierć. Ów mały, niepozorny motyl nazywał się mniszką i on to był właśnie śmiercią lasu. Wiosną następnego roku po pewnym czasie na konarach drzew pojawił się brunatnoczerwony odcień rozprzestrzeniający się i wypierający resztki zieloności. Potem on sam opadał na ziemię i las stał się upiornie nagi, pusty i umarły na przestrzeni wielu mil”.

W roku 1924 brudnica mniszka wystąpiła masowo na świerku i sośnie w Borach Tucholskich, a zasięg pojawu gradacyjnego szybko rozprzestrzenił się. Z inicjatywy prof. Zygmunta Mokrzeckiego w 1925 r. po raz pierwszy w Polsce zastosowano samoloty do opylania arsenianem wapnia lasów w nadleśnictwie Mścina na Pomorzu. W latach 1924 - 1927 brudnica mniszka występowała po raz pierwszy w drzewostanach sosnowych, pomijając prawie drzewostany świerkowe.

Następna gradacja brudnicy mniszki wystąpiła w latach 1933 - 1937. Pierwsza po drugiej wojnie światowej ogromna gradacja brudnicy mniszki w latach 1947 - 1952 objęła około 40 000 ha drzewostanów świerkowo-

sosnowych i sosnowo-świerkowych, a nawet sosnowych, z których około 10% zostało wyciętych na skutek całkowitego zniszczenia, pozostałe w większym lub mniejszym stopniu zostały przerzedzone na skutek całkowitego wypadu świerka i częściowo sosny. Ostatnie ognisko tego szkodnika było zwalczane i zniszczone w nadleśnictwie Grunwald pylistym środkiem chemicznym Suolit za pomocą samolotu na powierzchni 1 200 ha. Po żerach brudnicy mniszki osłabione drzewostany zostały opanowane przez szkodniki wtórne.

O rozmiarze szkód może posłużyć przykład nadleśnictwa Kudypy, w którym w latach 1948 i 1949 masa cięć sanitarnych wynosiła 162 000 m³ grubizny, a pozyskano w tym czasie 792 000 m³ posuszu świerkowego oraz 198 252 m³ posuszu sosnowego.

Kolejna gradacja brudnicy mniszki w Polsce w latach 1956 - 1960 objęła znaczne połacie drzewostanów na terenie Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych w Olsztynie. Potężna następna gradacja, która się jeszcze nie zakończyła, rozpoczęła się w 1976 r.

Pracownicy Zespołu Ochrony Lasu w Gdańsku opracowali tabelę obrazującą zagrożenie lasów w kolejnych latach ostatniej gradacji mniszki.

Tabela. Powierzchnie zagrożone przez brudnicę mniszkę w latach 1976-1984

Lata	Powierzchnia w hektarach				zwalczanie	Liczba nadleśnictw
	slabe	zagrożenie średnie	silne	razem		
1976	50	—	—	50	—	1
1977	700	—	—	700	—	5
1978	2 225	375	75	2 675	503	9
1979	5 100	5 700	7 675	18 475	19 367	20
1980	12 137	10 705	14 659	37 501	30 435	26
1981	93 925	80 328	117 483	291 736	158 252	32
1982	118 832	80 894	132 385	332 111	319 091	31
1983	105 900	80 500	59 000	245 400	222 310	32
1984	2 675	250	2 300	5 225	2 550	7
Ogółem	341 544	258 752	333 577	933 873	752 508	

Akcja zwalczania mniszki nie przebiegała równomiernie na terenach zagrożonych. Tam, gdzie prowadzono ją prawidłowo, straty były niewielkie. I tak na terenie Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych w Olsztynie nie wycięto nawet jednego hektara lasu zrąbem zupełnym w następstwie żeru mniszki. Tam, gdzie w drzewostanach był świerk, został on przerzedzony, ale w mniejszym stopniu, niż w innych okręgach.

Sukcesy te opierały się na prawidłowym prognozowaniu i zabezpieczeniu dostatecznej ilości środków chemicznych.

Przy kwalifikowaniu powierzchni leśnych do zabiegu chemicznego opierano się na obserwacjach lotu motyli, liczeniu gąsienic (np. na drzewach lepowanych i w koronach drzew ścinanych na płachty) oraz tzw. lusterek.

PISMIENNICTWO

- Frydrychewicz J. 1929. Ze studiów nad mniszką. Choroby Roślin, Warszawa, 1, 1: 5-25.
- Kiełczewski B. 1950. Obserwacje nad występowaniem mniszki (*Lymantria monacha* L.) w latach 1947, 1948 i 1949 na tle teorii o masowych pojawach. Pol. Pismo entomol., 20: 37-54.
- Koehler W. 1958. Występowanie szkodliwych owadów wokresie powojennego dziesięciolecia. Sylwan, 102, 4: 18-37.
- Mokrzecki Z. 1926 a. Próby tępienia szkodników leśnych za pomocą gazów i proszków trujących. Las Polski, 6, 1: 24-31.
- Mokrzecki Z. 1926 b. Walka ze szkodnikami za pomocą samolotów oraz świec gazowych. Pol. Pismo entomol., 4, 4: 253-256.
- Mokrzecki Z. 1928. Sprawozdanie z działalności Zakładu Ochrony Lasu i Entomologii SGGW w Skierniewicach 1924-1927. Pol. Pismo entomol., 6, 3-4: 1-61, 2 nrb., 1 tabl.
- Nunberg M. 1951. O zdrowotności naszych lasów. PWRiL, Warszawa, 39 ss.
- Sierpiński Z. 1977. Stan zdrowotny lasów Polski. Sylwan, 121, 7: 11-24.
- Sliwa E. 1972. Występowanie i zwalczanie brudnicy mniszki (*Lymantria monacha* L.) w lasach Polski. Sylwan, 116, 12: 46-91.
- Sliwa E. 1982. Brudnica mniszka i jej gradacje w Polsce. Postępy Techniki w Leśnictwie, 34: 33-39.

Zespół Ochrony Lasu
ul. Rogaczewskiego 9/19, 80-804 Gdańsk